

Egy hitvita menüpontjai

Szerzői információ:

Lányi András

Film és tv-rendező, a filozófiai tudományok kandidátusa (Kísérlet a politikai filozófia néhány problémájának humánökológiai értelmezésére c. disszertációval 1996).

1986-87 között a MTA Történettudományi Intézet, XIX-XX. századi Művelődéstörténeti Kutatócsoport tagja, témája: az Irodalmi tömegkultúra Magyarországon a két világháború között. 1994-1996 között pedig az MTA Szociológiai Intézet tudományos munkatársa, kutatási területe: újrapolgárosodás és intergenerációs mobilitás. Részt vett az OKTK Környezeti konfliktusok a társadalmi érdek erőterében című kutatásában is. 1999-től az Oktatási Minisztérium Etika-oktatási Bizottság, az Emberismeret, etika, Társadalomismeret, valamint Mozgókép-kultúra, médiaismeret gimnáziumi kerettantervek, Emberismeret, etika érettségi követelmények kidolgozásán dolgozik. Rendszeresen meghirdetett kurzusai: környezet és etika; a humánökológia a társadalomelméletben; politikai ökológia; környezeti konfliktusok; média és környezet. Állami kitüntetés: 1996 a Magyar Köztársaság Érdemrend kiskeresztje.

Így hivatkozzon erre a cikkre:

Lányi András. „Egy hitvita menüpontjai”.

Információs Társadalom IV, 3–4. szám (2004): 61–68.

<https://dx.doi.org/10.22503/inftars.IV.2004.3-4.10>

A folyóiratban közölt művek

a Creative Commons Nevezd meg! – Ne add el! – Így add tovább! 4.0

Nemzetközi Licenc feltételeinek megfelelően használhatók.

Lányi András

Egy hitvita menüpontjai

Akarunk-e vitatkozni?

Vitatkozni akkor érdemes, ha kíváncsiak vagyunk partnerünk igazságára, a párbeszédetől saját tudásunk, önmegértésünk gyarapodását reméljük, és ezért őszintén törekszünk a másik megértésére. Nem érdemes vitatkozni olyan állásponttal, amelyet eleve elutasítunk, ilyenkor a megértésnek nincs esélye. Nem vita a másik érveinek diszkvalifikálása, megkerülése, félremagyarázása – ezek csupán egy népszerű értelmi-ségi küzdősport megengedett fogásai.

Sükösd Miklóssal kritikussai a fenti értelemben nem vitatkozni akartak, hanem példát statuálni, megleckéztetni az eretnekké lett médiagurut. Dányi, Dessewffy, Hammer, Z. Karvalics, Kiss és Pintér írásaikban a vita elkerülésére használatos eljárások gazdag arzenálját vonultatják fel. Nem kell, mert nem lehet érdemi vitát folytatni Sükösddel, akinek okfejtése, forrásai „tudománytalanok”. (S minthogy valamit mégiscsak kezdeni kell vele, jobb híján minősítgetnek, olykor gorombáskodnak.) Sükösd állításai „egyoldalúak”, ha van is bennük valami, az „nem kizárólagosan jellemző”. (A társadalomelméletben minden nem-triviális kijelentés egyoldalú vagy semmitmondó. Monografikus terjedelemben az ember kísérletezhet a kettő kombinációjával.) Megfigyeléseit meg nem engedett módon általánosítja. (A kivételek és más megszorítások nem okvetlenül érintik egy magyarázat heurisztikus értékét.) „Lássuk a számokat!” („Múlhat-e az igazság a számok összeadásán?”) „Keveset tudunk”, mondjuk, a televíziónak a közönségére gyakorolt hatásáról. (Soha, semmiről se tudhatunk „eleget”, könyvtárnyi publikáció, negyven év empirikus vizsgálatai nem sokat számítanak, rendben van, csakhogyan ezen az alapon a pusztán leírásán túlmenő ki-jelentésekre, főleg értékítéletekre egyáltalán nem vetemedhetünk.)

És eleve nincs is miről vitatkozni, mert „nincs két világ”: nem lehet szembeállítani egymással egy „valóságos” és egy médiakörnyezetet. Egyetlen világ van, aki a „létező” alternatíváját keresi, visszasírja a múltat vagy utópiákban gondolkodik. Meglehet, szerencsésebb lett volna, ha Sükösd a köznyelvi „valóságos” környezet kifejezés helyett a közvetlen tapasztalat világáról vagy még inkább „hagyományos módon konstruált” valóságról beszél, az ebbe kapaszkodó okvetetlenkedés jóhiszeműségét mégis meg kell kérdőjelezni. A szöveg egészének összefüggésében nyilvánvaló, hogy Sükösd nem valami romantikus természetelménnyel állítja szembe a virtualizálódó és mediatizálódó világ tapasztalatát, hanem a személyes érintkezés és a helyi kötődések téridő-kontinuumában zajló társas együttlét világával.

Vitatkozni azonban nehéz. Tények, melyek előzetes és hallgatólagos értékvalaszításainktól függetlenül lennének, nincsenek, csak projektumok vannak, viszont a valóságkonstrukciók mögött meghúzódó értékvilágok összehasonlításához hiányzik a meta-narratíva (vagy az állítások érvényességét igazoló eljárásra vonatkozó közmegegyezés hiányzik – nincs közmegegyezés arra nézve, hogy mi hiányzik). Ezért és nem gonoszságból vagy felszínességből válnak vitáink hitvitákká, ahol a cél nem a másik megértése, hanem álláspontjának megsemmisítése lesz.

A médiakörnyezetről

A számok, mint mindig, vitathatóak, a tendencia aligha: világszerte, így Magyarországon is, az emberek túlnyomó része munka- és szabadideje meghatározó részében elektronikus informatikai berendezéseket használ, s azokon keresztül jut azon értesülések többségéhez, melyeket elődeink még közvetlen, személyes érintkezésből vagy nyomtatott szövegekből merítettek. De mi ebben a rossz? Vitánk elsősorban nem az ökológiai válság, hanem a média megítélése körül forog, az indulatok mindenestre innen származnak. A technikai haladás jótéteményeibe vetett hitet a huszadik század tapasztalatai alaposan kikezdték. A tiszta és tisztán spirituálisnak mondott távközlési és információs technológiák rohamos fejlődése, globális terjedése e hit utolsó mentsvára: ez magyarázza védelmezőinek kételyt nem tűrő elszántságát.

Tegyük fel, hogy a közügyek nyilvános megbeszélésében való részvételtől a médiatermékek fogyasztásáig vezető fejlődésben lényegében nincs semmi rossz. Mármint abban, ami a médiumokban és a médiumok által történik. Még akkor is jó érvek szólnak amellett, hogy súlyos veszteség az, ami többé *nem* történik, amióta a televízió és a hálózati kommunikáció sajátítja ki az emberek idejének elképesztően nagy részét. Ritkábban találkozunk, kevesebbet olvasunk, még kevesebb időt töltünk a szabad levegőn, alig mozgunk, ez különösen a médiafüggő gyerekek és kiskamaszok esetében vezet tragikus következményekhez. A közös művészeti, politikai, sport- és egyéb tevékenységekkel együtt eltűnt életünkben a megtartó és identitásunkat erősítő közösségek gazdag hálózata. Maradt a világháló. Képzeletünk és gondolataink pedig lényegesen gyakrabban forognak olyan történetek és helyszínek körül, melyekről a médiumok útján szereztünk tudomást és így a folyamatok kimenetelére egyáltalán nem vagy csak a médiumok közvetítésével gyakorolhatunk befolyást, mint a személyes részvételünkkel zajló, általunk és esetleg csakis általunk befolyásolható események körül. (Félreértések elkerülése végett, itt nem a távolság vagy a közelség a lényeges. A helyi eseményekhez, de a saját testünkhöz is megváltozik a viszonyunk, hogyha a viselkedésünket meghatározó értesülések és vélemények fő forrása a média lesz.)

Szerintem tehát a társas együttlétek csökkenése és a kulturális tevékenységek gazdag sokféleségének elszegényedése veszteséget jelent. Arról is meg vagyok győződve, hogy a nagy átalakulásban a fogyasztók (azelőtt: emberek) szabad választása körülbelül akkora szerepet játszott, mint Montezuma és Cortez megállapodása Mexikó leigázásában. A legfejlettebb és legnagyobb nyereségtartalmú technológia rohamos terjedésének titka egy piactársadalomban nem a keresleti oldal olthatatlan vágyakozása az újdonság iránt, hanem a kínálati oldal beláthatatlan hatalmi, információs stb. fölénye. Ellenkező esetben a legízetlenebb és legegészségtelenebb húsvagdalék soha nem hódít meg konyhaművészetükre méltán büszke népeket, kiszorítva és tönkretéve a helyi kultúra mintázatának legínycsiklandóbb részleteit.

Mások mindezt másként gondolják. Hogy eldönthessük, az életünket behálózó hálózatok hatása inkább kedvező vagy inkább kedvezőtlen, mérlegelnünk kellene például ilyen kérdéseket:

1/ Identitásunk nélkülözhetetlen része-e az otthonos tájékozódás a kitüntetett helyek köré szerveződő társadalmi térben, vagy az illetékes részvétel az ott zajló folyamatokban?

- 2/ A személyiség gazdagodik vagy pedig felmorzsolódik egy olyan világban, melynek bármely pontján elvben bármilyen információ hozzáférhető?
- 3/ A tudás minőségére miféle hatást gyakorol a technikai közvetítettség túlsúlya, nevezetesen az, hogy a másik személy megértésének képessége, az értelmezések párbeszédében való részvétel képessége háttérbe szorul az információ-dolog kezelésének és feldolgozásának képességével szemben?
- 4/ A kiszolgáltatottság az élet minden területén nélkülözhetetlenné vált távközlési technológiának és az ellenőrizetlen forrásokból származó véleményeknek vajon összeegyeztethető-e az autonómiáról alkotott fogalmainkkal, s ha nem, melyiket vessük el?

Ehhez a mérlegeléshez néhány szempontot ajánlanék az alábbiakban. Egyiket se fejem ki, csupán utalni szeretnék azokra a témákra, amelyeket szerintem vizsgálódásainknak és vitáinknak érintenie kellene.

A kapcsolatok és a kapcsolatteremtő képességek elszegényedése. A mediatizált tömegkommunikáció elmélyíti a szakadékok közlő és befogadó között. A társadalmi szerepek alig felcserélhetők, az interaktivitás korlátozott, a kompetenciák drámaian asszimmetrikusak. A hálózati kommunikáció nélkülözi a személyes jelenlét és egyidejűség valóságát, szűk regiszterben mozog. A nem használt kommunikatív és metakommunikatív képességek elsorvadnak, ide értve többek között a másik jelenlétének elviselésére való képességet (tolerancia), az iránta érzett felelősséget és tapintatot, a szemérmes tartózkodást ugyanúgy, mint a feltárulkozó, teljes odaadást. A hagyományos „full contact” vagy „face to face” érintkezésnek mindezek nem kivételes, hanem állandó vonásai.

Konformitás, uniformitás. A másodlagos szocializációban a médiaminták önkéntelen utánzása hatalmas részt hódít el a tudatos azonosuláson alapuló mintakövetéstől – a médiatársadalom ezáltal a modernitás előtti tekintélyuralmi berendezkedéshez válik hasonlatossá. A globalizáció a várákozással ellentétben a választható minták választékának csökkenését hozta: a kulturális kínálat helyi sokféleségének elszegényedését. A meghatározó médiumok egyre nagyobb része összpontosul egyre kevesebb kézben, az uralkodó műsортípusok, beszédmódok és magatartásminták világsszerte nagyjából egyetlen, közös trendet követnek. Ehhez járul „a legjobb tudás” csapdája: a helyes válaszhoz, a legújabb technikához, a legjobb koncertfelvételhez, az orgazmus elérésének legcsalhatatlanabb módszeréhez bárki hozzáférhet: minek házilagosan kísérletezni, muzsikálni?

A helyi közösség, a lokális identitás leértékelődése. Ha egyszer az érvényes tudás és a mértékadó vélemények forrása mindenki számára egy és ugyanaz, mi létjogosultsága lehetne a helyi kulturális változatoknak? Miért kötődnénk kitüntetett helyekhez? (A globális nyilvánosság portáljain és gépezetében ellenben, minden látszólagos interaktivitásunk dacára, a folyamatok áttekintésére, ellenőrzésére és befolyásolására képtelen, jelentéktelenül kicsiny porszemek vagyunk.)

A tudás átalakulása. A normatív-kommunikatív tényező (megértés, egyetértés, empátia, műveltség) rovására a tárgyi-instrumentális mozzanat (információ, alkotóképesség, szakértelem) jut túlsúlyba. A folyamat végigkíséri a racionalizálódás modern történetét, a médiumokban csupán a végeredmény ölt testet. Az adatbázisokban tárolható, letölthető és elektronikusan manipulálható információ-dolog a maga képére formálja a tudás világát. Ami a hálózatokban nem kommunikálható és a televízióban nem „jön át”, az többé nem számít érvényes tudásnak.

A nyilvánosság kisajátítása. „Ahol azelőtt a fórumok voltak, most kábelek húzódnak egyik magánhelytől a másikig”, valahogy így fogalmazott egy jeles médiafilozófus a nyolcvanas években. Jó százötven évvel korábban az amerikai demokrácia francia kritikusa már arról értekezik, hogy a tömegdemokrácia az egyének elszigetelése révén gondoskodik arról, hogy hasonuljanak egymáshoz. A társadalmi érintkezés mediatizálódása nem tesz többet, csupán előállítja a tökéletes technológiát a régóta zajló folyamat kiteljesedéséhez. A szórakoztató elektronikai óriásvállalkozások, PR-cégek, adatbázisok, pártok és *think-tank*ok tudásával, napirendjével és az általuk diktált beszédmóddal szemben a képernyő előtt ülő magányos médiafogyasztónak, valljuk be, nincsenek esélyei. *Per definitionem* nincsenek: amikor a kulturális párbeszéd illetékes (azaz művelt) résztvevőjéből a műsor fogyasztójává változtatták (a körülmények – csak semmi összeesküvés-elmélet!), akkor a nyilvánosság intézményén nyugvó politikai berendezkedés, a liberális demokrácia sorsa eldőlt. Hogy értelmiségi híveinek többsége lelkesen tapsol ehhez, annak magyarázata a következő bekezdésre tartozik.

A nyilvános beszéd korrumpálódása. A közvetítő intézményrendszer nem „ártatlan” és korántsem pusztán technikai szűrője a hírek és vélemények világának. Jól azonosítható üzleti és politikai érdekek szerint válogatja, formálja és adagolja mondanivalóját – ő maga lévén korunkban a haszon- és hatalomszerzés legfőbb terepe. A rendszer drágasága, bonyolult működése, a hozzáférés exkluzivitása gondoskodik róla, hogy rajta keresztül a legnagyobb üzleti érdekeltségek biztosítsák a vélemények döntő többségét az általuk helyeselt témák, nézetek és ezek politikai képviselői számára. A médiumok által nem közvetített vélemény ellenben észrevétlen marad és lassan elnémul, az elhallgatott esemény mintha meg sem történt volna. Lenni annyi, mint közvetítve lenni.

A képzelet hanyatlása. Amit a „saját szemünkkel” tapasztalunk, mindig töredékes, kiegészítésre és értelmezésre szorul. Amit olvasunk, képzeleti képek egyidejű megalkotása nélkül felfoghatatlan. A technikai képszekvencia ellenben eleve értelmezett, magában hordozza kész és továbbgondolást nem kívánó értelmét. A televízió helyettünk álmodik, éspedig mindannyiunk helyett: a legnagyobb többség számára a leginkább elfogadható és a legvonzóbb álmokképeket.

A technikai kép hazugsága. A technikai kép úgy tesz, mintha maga volna a valóság, s nem csupán annak esendő emberi ábrázolása. A technikai kép az egyedüli képfajta, amely képes eltagadni, hogy a látvány: nézet. Ezért korlátlanul manipulálható, a megtevesztés páratlan eszköze.

A valóság elvesztése. Ez sem metafora. Az érzéki tapasztalat fenomenológiai elemzése rávilágít az emberi beszéd és a „világ húsának” egyetemes érzékenysége közti összefüggésre. Egyrészt, hogy a világ valóságossága az észlelők kölcsönös és egyidejű észlelhetőségén alapul. Másrészt, hogy a valóság áramköre akkor zár, amikor érzékszerveink igazolják egymást – a valóság: kinesztétikus tapasztalatunk. Amikor e két feltétel egyike sem teljesül, a valószerűtlenség érzése vesz rajtunk erőt. Ez viszont a skizofrénia, a szorongás és az elidegenedés alapja. (A képernyő-univerzum ebből a szempontból sem analóg az írásbeliséggel. A szövegvilág ugyanis nem tolakszik az érzéki tapasztalat „valóságos” világának helyére, csupán értelmezi azt és mindenben visszaautal rá, nem kínál totális élményt, és nem játszott soha ekkora szerepet az emberek életében.)

A környezetről a médiában

Sokféleképpen magyarázzák, de mindenki elismeri, hogy a legutóbbi évtizedekben világszerte drámai módon megnőtt az érdeklődés az úgynevezett ökológiai kérdések iránt. Az emberhez méltó élet természeti feltételeinek katasztrofális romlása egyre több embernek lett személyes tapasztalata. S mivel az immár földtörténeti léptékű változások zöme – hála mérhetetlenül hatékony technológiáknak – az utolsó fél évszázadban ment végbe (ha nem is előzmények nélkül), a felelősség a ma élő nemzedéket terheli. Megtehetjük-e az utánunk jövőkkel, hogy egy pusztasággá változtatott, lebetonozott, kiszigerelt, szélsőséges időjárási viszonyoktól sújtott hulladéktemetőt hagyunk rájuk örököül a természet káprázatosan gazdag változatossága helyett?

Ezek azok a peremfeltételek, amelyekhez képest az úgynevezett ökológiai matematika médiakarrierjét mérlegelni kellene. Korunk minden bizonnyal legégetőbb nyilvános megbeszélni-valója – és tennivalója – vajon azért kerülhetett az ezredforduló közgondolkodásának napirendjére, mert a veszély méretével arányos, globális kommunikációs hálózatok közvetítik, vagy éppen ellenkezőleg, a médiumok inkább akadályozzák az egyre nyilvánvalóbb veszély tudatosítását? Olyan kérdés ez, amelyet felmérések és adatok segítségével nem dönthetünk el, csupán az érdekesség kedvéért hivatkozom két nagyjából egyidejűleg elvégzett hazai vizsgálatra. Az egyik szerint az országos reprezentatív minta résztvevői a környezet romlását tartják a nagy világproblémák közül a második legfontosabbnak. A másik szerint a hazai politikai, gazdasági és médiacélit viszont meglepően csekély jelentőséget tulajdonít ennek a jelenségnek.

Sükösd Miklóssal egyetértésben magam is azt vallom, hogy a mediatizált nyilvánosság kedvezőtlenül befolyásolja a környezet sorsát. Ennek eléggé kézenfekvő okai vannak, technikai és világnézeti természetűek egyaránt. „Technikainak” nevezem, hogy a hálózatok virtuális világában gondolkodó és képzelődő ember egyre kevésbé érzi, hogy az ott előforduló „környezetek” közül neki pont azokkal kellene törődnie, amelyeket azelőtt a sajátjának neveztünk volna (de most már miért éppen ezt varrnánk a nyakába?), és hogy ennek érdekében azokkal kellene szót értenie, akik a fizikai téridőben körülötte élnek. A Globális Akárhol lakója nem ismeri, nem félti és nem ápolja a saját környezetét, és nem ismeri azokat, akikkel összefogva megvédelmezhetné. Akkor se, hogyha a televízió reggeltől estig természetfilmeket sugároz.

„Világnézeti” kérdésnek tekintem – mióta vezető politikusok, üzletemberek és médiaszakemberek nyilatkozataiból meggyőződhettem erről – az ökológiai katasztrófa természettudományos bizonyítékaival szemben gyakorolt struccpolitikát. (A természettudományok tételezésmódján belül bátran beszélhetünk tényekről, tényleges katasztrófáról.) Az elitek ugyanis – egyes ó- és újvilági vélekedők szerint: a hivatásukat eláruló elitek – az emberiséget fenyegető nyilvánvaló veszedelmek dacára arrafele kormányozzák a világot, amerre hatalmuk gazdasági és technológiai alapjainak biztosításához fűződő érdekeik diktálják. Márpedig a környezetpusztítás mértékének növelése elengedhetetlen feltétele a gazdasági növekedésnek, gazdasági növekedés nélkül a profit nem realizálható, nyereség nélkül a nyereségelvű piacgazdaság összeomlik, és vele együtt a politikai uralom jelenlegi rendje is. Ezért fogyasztani, háborúzni és szemetelni fogunk az utolsó emberig! Akkor pedig minek nyugtalanítani „őket” az elkerülhetetlen – mármint a rendszer logikáján belül elkerülhetetlen – rombolás és szenvedés híreivel? A rosszullet a jólét oltárán hozott szükséges áldozat.

Sükösd és bírálói véleménye legalább két kérdésben frontálisan ütközik, érdekes ezeket közelebbről szemügyre vennünk.

Nem elvakultság-e kétségbe vonni, hogy a médiumok révén környezeti ismereteink gyarapodnak, természetélményünk gazdagodik? Az álláspontok összeháboríthatatlanságának magyarázata, hogy képviselőik az ismeret és az élmény fogalmát más-más értelemben használják. Egyenes felszólításra bármikor előadom azokat a pszichológiai érveket, amelyek mellett szólnak, hogy egy félórás mezítlábas séta, ugyanennyi céltalan bémészkodás (valamennyi érzékszervünk átengedése a helyzetnek) bármely környezetben, de még az is, ha csak behúnyt szemmel heverészünk, mondjuk egy nyári réten, minőségileg más, éspedig külön tudással, élménnyel ajándékoz meg, mint a National Geographic legjobb állatfilmjei. Aki ezt nem próbálta, vagy próbálta, de már nem érzéki különbséget, az elhitheteti magával, mint Sükösd egyik kritikusa, hogy Vuk, a remek kis rajzfilmfigura (NEM róka!) állat- és természetszeretetre nevel. Szerintem, az alkotók szándékával szöges ellentétben, a plüssállatok és Walt Disney figurás pótlók szeretetére nevel: a televíziós életforma csapdájában elhelyezett vonzó csalétek. Nem a film maga, hanem a film-a-televízióban. (Egyébként kedvenc rajzfilmjeim egyike.) De ez sem egészen igaz, mert hatása valójában attól függ, hogy kiegészíti vagy helyettesíti kis nézőinél a természetben-benne-lét semmivel sem pótolható tapasztalatát. Ez a tapasztalat egyébként nem a természetről szól, különösen nem abban az értelemben, ahogyan a modern objektivista-naturalista gondolkodás valamiféle természetet konstruál az emberrel szemközt, hanem saját léthelyzetünkről. Ezért be kell látnom, a televíziót néző gyermek élménye hitelességét és intenzitását tekintve semmivel sem marad el a természetélménytől. Amit ő a villódzó képernyő előtt tapasztal és megél: a követhetetlenül váltakozó, zavarbaejtő ingerek sokasága, a kontextusából kiragadott és ezért érthetetlen tudnivalók, megítélhetetlen vélekedések áradata, saját bezártsága a technikai berendezések közé, ahol aktivitása pusztán alkalmazkodás a gépekbe programozott lehetőségekhez – mindez hiteles önismeretre nevel, civilizációnk valóságos állapotáról tudósít, és életre szóló, személyiségformáló élménynek bizonyul.

A másik, komolyan veendő ellenvetés úgy szól, hogy a „zöldeknek” a média és csakis a média nyújthat olyan globális kommunikációs lehetőséget, amely léptékénél fogva alkalmas arra, hogy a globális környezeti válság kihívásának megfeleljenek. Természetesen, ha egyszer létezik a média, és globális hatékonysága folytán ez az a terep, amelyen a huszonegyedik század nagy politikai és világnézeti vitái lefolytathatók, akkor a „környezeti kérdés” is ott fog eldőlni, s a vélekedőknek ott (is) helyt kell állniuk. Hogy a „zöldek” számára, akik Anteusként erejüket a földből merítik, melyen két lábbal állnak, ez nem lesz-e végzetes, szerintem nyitott kérdés. Nem hamarkodnám el az állásfoglalást. (Jobb érveimet pedig esetleg egy nagy nézettségű média-vitára tartogatom...) Vagy alkalmazkodnak – hol sikerrel, hol sikertelenül – a média igényeihez, a műsor rendjéhez, a talk-show etikettéhez (miközben ez érveiket eltorzítja és magatartásukat esetleg inkonzisztenssé teszi), vagy nem alkalmazkodnak és kimaradnak, esetleg nevetségessé vagy ellenszenvessé válnak. S ha mindez nem is így történik, ha a hír adásba kerül, a vélemény „átjön”, a remélt hatás rendszerint akkor is elmarad. Vajon miért? Mert mondanivalójuk erejét kioltja a média úgynevezett rejtett üzenete, ellenlábasaik mondanivalóját pedig megerősíti. Minden szerkesztői részrehajlás nélkül!

Az ökológiai válságról szóló beszámolók hatástalanítását többek között a következő mechanizmusok végzik el:

- A kikezdehetetlen műsorrend, a katasztrófa hírért követő reklám, a híreket közrefogó időjárásjelentés stb. azt sugallják, hogy a dolgok a maguk természetes rendje szerint haladnak, és a világban nincs nagy baj, hogy is lehetne, mindjárt jön az esti kvízműsor.
- Ha baj van, az valahol messze van, az óperenciás képernyőn is túl, és nem itt, ahol mi nézzük, még szerencse, hogy nem itt.
- Ha mégis nálunk van a baj, majd megoldják (vagy mégsem) azok, akik a képernyő túloldalán tartózkodnak, ott, ahol eldőlnek a dolgok; mi kérem, csak nézők vagyunk, semmit sem tehetünk, nem is teszünk semmit.
- Amiről ennyit beszélnek, arról biztosan intézkednek is, drágám, te csak aludj nyugodtan.
- A valóságos katasztrófa ugyanolyan, mint a katasztrófafilmeken, csak egy kicsit (vagy sokkal) unalmasabb.
- Tudod, ami a tévében van, azt nem kell komolyan venni.

A szakirodalom egyébként, amelyre a vitában felvonult szerzők előszeretettel hivatkoznak, szempontok sokaságával támasztja alá, hogy a környezeti tematika miért nem kedves a műsorszerkesztőknek, akiknek a többsége, ezt szeretném leszögezni, nem zöld és nem antizöld, hanem egyszerűen jó műsort akar létrehozni. Jó műsoron természetesen olyan műsort értenek, amit a legnagyobb többség, a legtöbb szponzor, a leggazdagabb reklámcég menedzsere, a legbefolyásosabb pártkurátor, a legtöbbet szereplő médiaguru jónak talál.

„The environment is just not sexy enough” – íme, egy csokorral a környezeti tematika – Sükösd bírálói által megkérdőjelezett – hátrányos helyzetének okai közül:

- Az emberek nem szeretik, ha riogatják őket, főleg, ha olyan veszélyekkel, melyekkel szemben legjobb tudomásuk szerint tehetetlenek.
- A környezeti katasztrófa szenzációs, de érdektelen, mert nem felel meg a médiászennáció legelső feltételének: nem eléggé redundáns. (Csak az olyan szenzációkra vagyunk vevők, amelyek megfelelnek a bevált szenzáció-forgatókönyvek valamelyikének.) Ráadásul nehéz megismertetni, és igazi tétjét, a jövőben bekövetkező változásokat nemigen lehet ábrázolni. Hogyan mutassam meg a lyukat az ózonrétegen? (Ez az ellenvetés egyébként, amit olvastam valahol, a magyar médiában nem áll meg, mert itt minden látnivalót és eseményt költségkímélő módon a nyilatkozó szakértők és politikusok közelképével helyettesítenek.)
- Ismer valakit, aki kifejezetten a környezet ellen volna? Nem gyanús, hogy ezek a zöldek olyasmit védelmeznek, amivel elvben mindenki egyetért?
- Ha meg akarjuk védeni a „környezetet”, rendszerint kiderül, hogy akadályozzuk a GDP növekedését, munkahelyek kerülnek veszélybe, legkedvesebb fogyasztói szokásainkon kellene változtatni, befolyásos üzleti körökkel és politikai kijáróikkal kerülünk ellentétbe. Biztos, hogy meg akarjuk védeni a környezetet?

- Az ökológiai problémák mindig roppant bonyolultak, nehéz róluk véleményt formálni, egy csomó szakértőt kell megkérdezni, de még arról sincs egyetértés, hogy melyik tudományterület az illetékes, rendszerint legalább egy tucatnyi. Jobb bele se kezdeni!
- Kivételt képeznek természetesen az olyan környezeti témák, amelyek kutyákat, gyerekeket, meztelenül napozó nőket vagy ismert politikusokat érintenek, ezek jöhetnek, minden mennyiségben!
- Vagy ha a zöldek a miniszter lemondását követelik. Vagy ha róluk is kiderül valami. (Miért, azt hiszed, ezek szentek?)
- Vagy ha odaláncolják magukat valamihez.

2001-ben az IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change) első nyilvános jelentése lényegében lezárta a klímaváltozás valóságáról évtizedek óta zajló vitát. Azóta a tudományos viták már csak a változások léptéke és sebessége körül zajlanak. Erről a magyar médiában alig jelent meg információ, este 11 előtt szinte semmi. Annál nagyobb publicitást kapott a kérdés legutóbb egy amerikai játékfilm kapcsán, amely teljesen tudománytalanul új jégkorszakot vízionál. És a kiotói folyamat minden újabb fordulója előtt valamelyik világlapban felröppen egy friss hír: nincs is globális fölmelegedés, csak a zöldek fűjják fel a dolgot, mert sajnálják azt a kis széndioxid-kibocsátást szegény fejlődő országoktól, még jó, hogy az amerikai elnöknek helyén van az esze. Az ökológiai tematika a mediatisztált kommunikációban nem vesz el, csak a felismerhetetlenségig átalakul.

A média hazugság Archimédész-törvénye itt is érvényesül: minden zöld hír annyit veszít a súlyából, amennyi műsoridőt a tv-csatornákból ki tud szorítani.